

REPORTATGE

La Pastora, una lluita de supervi

Apartat de la societat a causa d'una malformació genital que feia impossible definir-ne el sexe, es va fer maqui, un dels més buscats de la història, i va aprendre a sobreviure entre les muntanyes del Maestrat i l'Ebre fins que la Guàrdia Civil el va detindre, acusat de 29 assassinats.

Vallibona Francesc Millan

Quan els infants de la zona del massís dels Ports es portaven malament, els seus pares sabien com posar-los la por al cos: "Si no us porteu bé vindrà la Pastora!". No era un ésser mitològic ni tampoc un monstre sortit d'alguna llegenda popular. La Pastora va existir, va fugir d'una societat que el va rebutjar i es va convertir en un dels maquis més buscats de la història espanyola. Allà on va anar, sempre el va acompanyar l'interrogant de saber si era un home o una dona fins al punt que el van batejar com "el maqui hermafrodita".

Després de malviure onze anys entre les muntanyes, la Guàrdia Civil i el règim franquista el van detindre i el van acusar de cometre 29 assassinats, tot i que sempre es va declarar innocent. La seua vida va esdevenir una salvatge lluita per sobreviure.

EL XIQUET QUE VESTIA DE XIQUET. Molts dels pobles que voregen els Ports encara no han oblidat l'estrambòtica història del maqui més recordat del territori. Al mas de la Pallissa, una de les moltes masies que s'aixecaven al voltant de Vallibona, va néixer la Pastora l'1 de febrer del 1917. La seua arribada al món va estar marcada per una malformació genital que impedia definir amb exactitud si era xiqueta o xiquet. "Tenia atributs de sexe masculí i atributs de sexe femení, però res que destaqués per sobre de l'altre", explica el periodista José Calvo Segarra. "Similar al que avui es coneix com a intersexualitat", continua.

Davant aquesta incògnita i aconsellats pel capellà del poble, els pares de la Pastora van decidir batejar-lo com a xiqueta amb el nom de Teresa Pla Mesequer. "Ho van fer per evitar que fes el servei militar, que hagués sigut un infern per a una persona amb una malformació d'aquestes característiques", recalca Calvo Segarra.

garra. Així doncs, la Pastora, conegut llavors com Teresa, va viure els primers anys de la seua vida vestit de xiqueta. Ben aviat, però, tant la mateixa Teresa com les persones que l'envoltaven es van adonar que de dona, en tenia ben poc. "Tot i la malformació, era i se sentia un home", recorda Elena Solanas, neboda de la Pastora. Ja de ben petit, tenia el rostre, el cos i la constitució d'un home, les mateixes inquietuds, i preferia ajudar els hòmens a cuidar el ramat que les dones a l'hora d'anar a netejar la roba al riu. L'ambient rural en què vivia i la força d'un règim cada vegada més autoritari no van ajudar en el procés d'adaptació a una societat que gairebé sempre el va rebutjar. "Molts dels seus veïns es reien d'ell i el tractaven amb menyspreu", explica Solanas, que afegeix que els xiquets li entonaven a mode de cançó: "Teresot, Teresot, què tens entre les cames?".

Per evitar aquest constant rebuig, la seua família, amb la qual mai va tindre una relació de proximitat, el va enviar a les muntanyes a fer de pastora. És llavors, amb només 11 anys, que la Pastora s'allunya per primera vegada d'una societat que no el respecta. Durant anys viurà sol, només amb la companyia dels ramats. "Va trobar a la muntanya la tranquil·litat que no va saber trobar enmig de la civilització; sempre va estar més a gust envoltada de natura que de persones", apunta Calvo Segarra, que assenyalava com això li va construir un caràcter "dur, fred i solitari".

TERRA DE MAQUIS Durant els seus anys de ramader i encara vestit de dona, la Pastora va començar a establir contacte amb el maquis, que va trobar a l'entorn del massís dels Ports l'hàbitat ideal per intentar, cap a final de la dècada del 1940, reconquerir el país i lliurar-lo del règim franquista. "La majoria venia de França, on havia lluitat contra les tropes feixistes durant la segona Guerra

Imatge de Vallibona, el poble de la comarca dels Ports on va néixer la Pastora. / JOSEP LLUÍS MILLAN

Mundial", recorda el professor i investigador Joan C. Lleixà. Aquest grup de guerrillers organitzats es va trobar un règim cada vegada més fort i amb una població que, cansada de guerra i horritzada pel franquisme, no els va voler donar suport. Perduda l'esperança de sublevar-se, el moviment va amagar-se a les muntanyes, des d'on, amb menor intensitat, va continuar la seua lluita particular.

La Pastora va començar a col·laborar-hi. No era un cas aïllat. Forçats i amenaçats pels mateixos guerrillers, molts habitants de la zona ajudaven el maquis a aconseguir menjar, diners o roba. No col·laborar-hi significava patir les seues represàlies en forma de robatoris, extorsions i, fins i tot, assassinats.

Davant aquesta realitat, la Guàrdia Civil i el règim franquista van prohibir qualsevol tipus de col·laboració amb el maquis amb l'objectiu de deixar sense recursos els guerrillers. Si el règim detectava que alguna família els mostrava suport, la detenien, la torturaven i, en algunes ocasions, la mataben. Així doncs, els habitants de la zona dels Ports vi-

vien una doble pressió. El fet que la Pastora es decantés per implicar-se amb el moviment maquis té alguns fets detonants. Un d'ells es va produir el febrer del 1949, quan la Pastora va veure amb els seus ulls com la Guàrdia Civil torturava i matava un masover amb qui tenia una molt bona relació per "col·laboració directa amb el maquis".

LA TRANSFORMACIÓ La seua malformació genital també hi tindrà molt a veure. Tot i que feia anys que es refugiava entre les muntanyes i els ramats, de tant en tant encara s'apropava als pobles més pròxims. Quan ho feia, les rialles, el menyspreu i les bromes de mal gust continuaven presents. En una d'aquestes visites a Vallibona, el seu poble de naixement, es va produir un episodi que no va poder oblidar mai. Vestida amb una falda llarga de color negre, la Pastora, encara conegut com Teresa, passejava per un dels carrers de la vila quan una patrulla de la Guàrdia Civil el va fer aturar. Davant l'atenta mirada de diversos veïns, els agents el van obligar a despullar-se públicament per

comprovar el seu sexe. "Va ser l'enèssima mostra de menyspreu que va decidir suportar; a partir d'aquí no més volia fugir i deixar enrere una vida que li havia portat massa sofriment", fa memòria Lleixà.

I així ho va fer. Després d'aquests dos episodis, la Pastora es va desfer del seu vestit llarg, es va tallar els cabells, es va deixar créixer barba i va unir-se al maquis. Era el febrer del 1949; naixia Durruti (el seu nom entre els guerrillers) i moria Teresa. José Calvo Segarra entén aquest instant com un autèntic alliberament: "Va aconseguir allò que havia buscat al llarg de la seua vida: l'acceptació d'un col·lectiu i presentar-se a la resta com un home". Hi coincideix Lleixà, que pensa que "l'entrada al maquis va ser un dels pocs moments de felicitat que va viure". El seu internament a la guerrilla no responia a cap ideal polític. La Pastora mai havia mostrat cap convicció ideològica, principalment perquè sempre havia viscut al marge de la societat. A la guerrilla portarà una vida similar a la de qualsevol altre maqui: manipulava armes, participava en sabotatges de